

Szabó Zoltán: *Ősök és társak*

Szabó Zoltán, akinek *Ősök és társak* című tanulmánygyűjteményét, már a szerző váratlan halála után, Czigány Lóránt, a Londonban élő ismert irodalomtörténész gondozásában a berni székhellyel működő Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem adta közre, a harmincas-egyvenes évek magyar reformmozgalmainak vezető egyénisége volt. Mint a „falukutató” irodalom képviselője *A tardi helyzet*, majd *a Cifra nyomorúság* című műveiben az elodázhatalatlan társadalmi tennivalókra figyelmeztetett, s mint a Magyar Nemzet szerkesztőségének munkatársa ő gondozta a Szellemi Honvédelem című rovatot, amely minden közleményével a nemzeti függetlenség gondolata mellett tett hitet. A háború után nagy erővel vett részt az ország politikai és szellemi újjáépítésének szervezésében, s 1949-ben a Rákosi-féle politika ellen tiltakozva választotta az emigrációt.

A jelen kötetbe foglalt tanulmányok elsősorban a magyar szellemi élet közelmúltjának felidézésére és vizsgálatára irányulnak, kivált a népi írómozgalom múltját, nagy egyéniségeinek alakját és tevékenységét mutatják be. A népi mozgalom történeti és eszmei értékeinek gondozását szolgálják azok a nagyszabású arcképtanulmányok is, amelyekben Szabó Zoltán egy-egy népi íróról – személyes barátairól – rajzolt érzékeny, emlékekben gazdag és irodalomtörténeti értelemben is hiteles képet. Közöttük jelentek meg a Sárközi Györgyről, Tamási Áronról, Veres Péterről, Németh Lászlóról, Bibó Istvánról és Illyés Gyuláról rajzolt portrévázlatok. E tanulmányok az elemző esszé és a személyes emlékezés módszerét vegyítik, a szépirodalmi művek és a közéleti nyilatkozatok alapos vizsgálata, továbbá az életmű belső összefüggéseinek feltárása nyomán rajzolják meg a bemutatott író egyéniségét, ugyanakkor epikus bőséggel és részletességgel elevenítik fel a régi találkozások és eszmecserék történetét. Illyés írói munkásságának méltatása során Szabó Zoltán egy régi kerékpárkirándulás eseményeit beszéli el, midőn még ifjú emberként járták be a Tolna megyei pusztákat és falvakat. Tamási Áron arcképének rajzába pedig beleszővi azokat az emlékeket,

amelyeket a neves barát 1960-as londoni látogatásáról őrzött meg. A művek elemzése vagy méltatása közben mindig felhívja a figyelmet a népi irodalom erkölcsi értékeire és sajátosságaira, például a szülőfölddel és a népi étellel kialakított közvetlen kapcsolatra, a nemzeti felelősségvállalásra, ugyanakkor figyelmeztet ennek az irodalomnak az esztétikai vívmányaira és korszerűségére is. Szabó Zoltán mint tanulmányíró a népi írók krónikása volt, mindazonáltal érdeklődéssel, értő figyelemmel foglalkozott huszadik századi irodalmunk más alkotó egyéniségeivel is: ezt bizonyítják személyes mozzanatokban ugyancsak gazdag esszéi Babitsról, Kosztolányiról vagy Márai Sándorról, vagy éppen a Szekfü Gyula halála alkalmából írott 1955-ös emlékezés, amely rendkívül hitelesen ábrázolja a nagy historikus egyéniségét és történelmi szerepét.

Szabó Zoltán tanulmányírói munkásságát az a meggyőződés irányította, hogy az emigrációban élő magyar írónak kötelessége véleményt formálni a nemzet és a nemzeti kultúra egészét érintő kérdésekben. Az Új Látóhatár 1974-es évfolyamában közreadott *Hungaria varietas* című publicisztikus, egyszersmind vallomások hangú esszéjében az „irodalmi nemzet” gondolatát vetette fel: „Ebbe nem azzal kerül az ember, hogy világra jön, anyakönyvbe írják. Ebbe a nemzetbe azzal születik bele, amit ő maga írt.” Az „irodalmi nemzet”, a tanulmány szerzőjének értelmezésében, olyan kulturális közösség, amely mindenkit egyesít magában, aki magyarul (vagy a magyarság dolgairól, de idegen nyelven) folytat irodalmi vagy tudományos alkotó tevékenységet: „Az irodalmi nemzet országok határait államhatároknak elismeri. A maga dolgaiban nem tulajdonít nekik jelentőséget. Műveivel e határokon túljutás magának a határnak spiritualizálására törekszik. Az együvé tartozókat az államhatárok egymástól elválaszthatják. Egymástól el nem idegeníthetik.” Szabó Zoltán ezzel a gondolattal az egyetemes magyar irodalmiság ma már mind szélesebb körben érvényesülő gondolata mellett kötelezte el magát, ahogy nézeteinek végső összegzésében megfogalmazta: „Ami magyarul irodalom: egy irodalom marad.”

Pomogáts Béla